

הגאון הרב זלמן נחמיה גולדברג

חבר בית הדין הרבני – ירושלים

ראש כולל "דעת משה" – סדיגורה

תשובה בענין העגונות מאסון מגדלי התאומים

לידידי הגר"מ וויליג שליט"א,

הנני בזה להעביר לכבודו מה שכתבתי לענ"ד בענין העגונות מפיצוץ בנייני התאומים. ויצא לי שחמש מהן ניתן להתירן על ידי ב"ד של שלושה, אם כת"ר מסכים לדעתי. ובשלש מהן כתבתי מה שיש בידי סברות להתיר, אבל באלו אבקשו שאם דעת כת"ר להיתר שיצרף אליו עוד שלשה רבנים מובהקים, ובאם יסכימו להתירן יכתוב לי, ואסכים לדעתם. אבקש סליחתו על שאין הדברים מסודרים, שכתבתי אותם בשני זמנים וכבר התיאשתי מלכתוב, אבל אחר שכת"ר זרזני חזרתי וכתבתי עוד. וצרפתי חות דעת שכתבתי לפני שנים רבות ע"פ בקשת הרב אונטרמן זצ"ל, וכשהוציאו כתבי הרב לאור מצאו גם מה שכתבתי, והדפיסו הרב ורהפטיג בתחומין כרך יב, וצלמתי לו מה שיש בו גם לעניינינו.

בידידות,

ז.ג. גולדברג

לכבוד ידידי הרה"ג ר' מרדכי וויליג שליט"א,

קבלתי יקרת מכתבו ובו השאלות החמורות בהיתר עגונות מהרוגי בנין התאומים, ואני איני כדאי לדון בשאלות חמורות אלו, לכן כל מה שאכתוב אינו רק לפלפולא, ורבנים יעיינו בדברים ויחליטו כפי הדין.

הבנין הצפוני

המטוס פגע בבנין הצפוני בין קומות 93-98 בשעה 8:46, ולא ידוע על שום ניצול מקומה 92 ולמעלה. ונתחיל לפי הסדר שכתב כת"ר:

(א) ת.ס.: כת"ר דן שאם יש הוכחות שהבעל היה מעל קומה 92 בשעת הפיגוע דינו כנפל לכבשן האש שנפסק באהע"ז שמיאין את אשתו. אמנם שם הביאו הח"מ ס"ק נ"ו וב"ש ס"ק צ"ב שרק בנפל לתוך כבשן עמוק ואינו יכול לעלות משם, אבל אם נפל לתוך מדורה יש לומר שמא יצא, וכ"כ מ"מ בשם הרשב"א, וא"כ בנידון דידן יש לומר שאולי זה דומה למדורה שיכול לצאת משם, אכן לפי מה שכתב כת"ר שלפי התמונות המטוס פגע בכל המעליות ובכל המדרגות, ואם זה כך הרי זה דומה לנפל לתוך כבשן האש [ומ"מ לא ביאר איך יודעים מהתמונות שפגע המטוס בכל המעליות].

והנה, מה שכתב עוד שלא ידוע על שום ניצול מקומה 92 ומעלה, והנה לפי מה שכתב בהמשך באות א', שת.ס. עבד בקומה 104, והפיגוע היה 8:46, ומר.ס. צלצל מהפלאפון לבית בשעת 8:52, ואמר לאשתו שמפנים את הבנין, והרי חמש דקות אחר הפיגוע דיבר עם אשתו, א"כ למה לא היה יכול לצאת משם, [לא הוזכר בכל המכתב אימתי קרס הבנין הצפוני], כנראה שזה בגלל שהמעליות והמדרגות נהרסו, שאם היו נשארים למה לא שמענו על ניצול, ויש מקום לומר שזה מלמד שלא היה אפשרות לצאת מן הבנין דרך המעליות והמדרגות.

והנה, הרבה דברים נקבעים ע"פ ראיות כאלו, כגון רוב בהמות כשרות, והיינו שראינו שרוב בהמות הנשחטות רובן כשרות, ומזה קבענו כלל שטבע הבהמות להיות כשרות. וכן הטובע במים שאין להם סוף שאם נשאת לא תצא, והטעם שמן התורה הולכין אחר רוב ורוב הנטבעין מתים, והתוס' בכורות כ' ב' כתבו שהיינו דרובא דרובא מהנטבעים מתים, ולכאורה איך קבעו זאת אם לא מתוך זה שראו שרובא דרובא לא שמענו שניצלו, [שדוחק לומר שקבעו כן מחמת שאחר כך הים פלט וראינו שרובא דרובא מתו], ובע"כ שקובעים את הרוב על פי מה שרואין.

אכן, בודאי מסתבר שלקבוע דבר זה צריך שיקרה הדבר הרבה פעמים, שמהרבה פעמים שלא ראינו שניצלו אלא מיעוטא דמיעוטא, מזה קבענו כלל שרוב הנטבעים מתים. וכן, מהרבה פעמים שאנו שוחטים בהמות וראינו שרובם כשרות, מזה קבענו שרוב בהמות כשרות.

ומעתה, בנידון דידן שזה רק מקרה אחד אין ראייה שטבע שריפה מסוג כזה בבנינים כאלו כולם או רובם מתים, אכן יש לומר שכל שראינו אלפים או קרוב לאלף שהיו בבנין הזה ולא ניצלו, זהו כאילו ראינו הרבה פעמים, ויצא לנו כלל שרובם או אפילו רובא דרובא או אפילו כולם מתים.

ואין לומר שמא ניצלו רבים וברחו, שבודאי אין תולין לומר כן, שאל"כ קשה מהיכן חז"ל קבעו שבמים שאין להם סוף רובא דרובא מתים, והרי שמא ניצלו רבים וברחו, אלא ודאי שאין זה אלא חשש בעלמא שמא ברחו, ואף על פי שתולים כן במקרים בודדים, אבל לא נאמר כן על מאות. וכן, בקומות היותר נמוכות ראינו שמאות האנשים שניצלו לא ברחו, וא"כ ה"ה שאין לחשוש לכך גם באלו שבקומות העליונות, אלא ע"כ שלא ניצלו, ולא שניצלו וברחו, ועדיין צ"ע.

ומעתה, לגבי ת.ס. אשתו מעידה הרי שצלצל לביתו בשעה 8:52, וא"כ ברור שהיה שם באותה שעה, שאשה נאמנת הרי בעיגונא. ואף שבמלחמה אין אשה נאמנת לומר שמת, מ"מ לדעת הי"א בסעיף מ"ח שאם אמרה קברתי נאמנת גם במלחמה, והטעם שלא שייך בדדמי, וא"כ גם בנידון דידן שאומרת שצלצל ודיבר עמה בטלפון לא שייך בדדמי. ואפילו לדעה ראשונה שגם באומרת קברתי אינה נאמנת במלחמה, שאף שלא שייך בדדמי בקברתי, מ"מ חיישינן שמשקרת. אכן, עיין ב"ש ס"ק קמ"ו שהביא מתשובת הר"ן שלכן חוששין לשקר, לפי שאין דרך להמתין לקבור במלחמה אלא בורחים מן המלחמה, וא"כ בנידון דידן אין סיבה לומר ששיקרה ולא דיבר עמה בטלפון שאדרבה כך הוא הרגילות, וכ"ש בנידון דידן שיש פירוש מחברת הטלפון שדיבר מהטלפון באותה שעה.

לכן קרוב לומר שת.ס. מת, אמנם כדאי להמתין עד שנה כדי שיחשב גם אבד זכרו, שלדעת הר"א מוורדון מתירים גם בטבע במים שאין להם סוף אם אבד זכרו.

אלא, שכל זה אם מוכרח שדיבר בטלפון עם אשתו ממשרדו בבנין התאומים בקומה 104, אכן כנראה אין הכרח לזה, ואפשר שדיבר מפלאפון מחוץ לבנין או בקומה תחתונה, ואולי כיון שאמר לה שמפנים את הבנין זה, הר"ז מוכיח שאכן דיבר ממשרדו שלשם היו פניו מועדות כשיצא מביתו באותו בוקר, ואולי אמר לה בפירוש שהגיע למשרדו, וכדאי לשואלה באמת אם משמעות דבריו היתה שהיה בפנים.

עכ"פ נראה שאם היה ודאי בפנים, רק הספק שמא הלך משם, בזה יש לדון שכאן נמצא כאן היה. אלא שכת"ר כתב במכתב שאלתו ש"צלצל להעירה כנראה ממשרדו", ולשון "כנראה" מורה שאין הדבר ברור. אכן, מהמשך מכתבו שכתב שאמר לאשתו שמפנים את הבנין נראה שדיבר מבפנים הבנין. וכאמור, מאוד כדאי לשמוע ממנה יותר בביאור, אולי אמר לה בפירוש שמדבר ממשרדו.

ועדיין יש לעיין, גם אם נודע שבודאי הגיע למשרדו שבקומה 104, אבל אפשר שירד משם קודם ההתנגשות דרך המעליות, האם אפשר להניח שלא ירד או שאין להניח כך, וצדדי השאלה שהרי יש כאן חזקה קמייתא, שהיה שם מתחילה, ומאחר שאין ראיה שהלך משם העמידנו על חזקתו דמעיקרא שנשאר שם, או שמא נאמר עד שנעמידנו על חזקה שמעיקרא שהיה שם ולא ירד, נעמידנו להיפוך על חזקה קמייתא דחזקת חי וחזקת א"א, שהן שתי חזקות, ונאמר שירד וניצול.

אמנם נראה שמ"מ חזקה קמייתא עדיפה מחזקות האלו, והוא שבחזקה קמייתא אין ריעותא שנשתנה ואין מתעורר כלל ספק משא"כ חזקת חי וחזקת א"א, שנולד לנו מקום להסתפק שמא נשאר שם ומת בפיגוע. ותדע שחזקה שאין בה ריעותא עדיפה מחזקה שיש בה ריעותא, שהרי סכין של שחיטה צריכה בדיקה לפני השחיטה ואחריה, ובדיעבד אם לא בדקו אחר

השחיטה שחיטתו כשרה, וכן אם שבר עצמות אחר השחיטה ואחר כך בדק סכיניו ומצאו פגום שחיטתו כשרה. והטעם ששחיטתו כשרה אם לא בדק סכיניו אחר השחיטה, שכיון שבדקו קודם השחיטה סומכין על חזקת בדוק דמעיקרא שלא נפגם בעור, וכמבואר כל זה ביו"ד סימן יח ס"ב "אע"פ שבדק הסכין קודם שחיטה צריך לחזור ולבדוק אחר שחיטה, והני מילי שהוא לפנינו, אבל אם נאבד שחיטתו כשרה, הואיל ובדקה קודם. ואפילו שחט בה הרבה בהמות זה אחר זה, [ואין אומרים שמא נגע בעצם המפרקת של הבהמה הראשונה ונפגם, או מתוך ששחט הרבה בהמות נפגם, ש"ך ס"ק ז], והטעם מבואר בט"ז שם סק"י שמעמידין את הסכין על חזקת אינו פגום. וקשה, איך נסמוך על חזקה להתיר והרי כנגד זו איכא חזקת איסור דבהמה, וכל ספק בשחיטה אסור שבהמה בחייה בחזקת איסור עומדת. ובע"כ שכל שיש חזקה על הסכין הולכין אחריו ומתירין גם את הבהמה שנשחטה, ואין אומרים העמד חזקת איסור דבהמה נגד חזקת שלמות הסכין, שכל שאין לנו סיבה להסתפק – שהרי בחזקת הסכין לא נוצרה סיבה להסתפק בה – לכן הולכין אחריה להתיר את הבהמה שיש לה חזקת איסור.

וכן מצינו במקוה שנמדד ויש בו ארבעים סאה וטבל בו אדם, בודאי שנטהר מטומאתו אף אם לא חזרו ומדדו את המקוה לאחר שיצא משם. ואילו מדדוהו ומצאוהו חסר ואינו ידוע אימתי נחסר, הדין הוא שטמא מפני שתירתי לריעותא, הא' חזקת טמא דגברא, והב' חזקה דהשתא שהרי המקוה חסר לפניך. ואם כן, גם בלא נמצא חסר נאמר אולי חסר ויש כאן חזקת טמא נגד חזקת מקוה, ובע"כ כל שאין סיבה להסתפק הולכין אחר חזקה שלא השתנה, ואפילו נגד חזקה המנגדתה.

ובשב שמעתתא ש"ב פ"ד כתב, וז"ל הא דקיימא לן כל מי שנולד הספק ברשותו עליו הראיה, ומשום שמוקי החמור בחזקת חי והשתא הוא דמת, והיכי מפקינן ממון על ידי חזקה כיון דקיימא לן אין הולכין בממון אחר רוב, כל שכן דלא מפקי בחזקה וכו'. אמנם לענ"ד נראה דבחזקה לחוד בלא טענות ברי אין מוציאים ממון וכו' אלא דטעמא דכל מי שנולד הספק ברשותו

עליו הראיה ומפקא ממון אפילו בשמא, וכמו גבי מחט, נראה דטעמא דהך מילתא והוא דודאי היכא דליכא ריעותא ואין מקום להסתפק ודאי לא נחתין לספיקא, וכגון טבח שקנה בהמה ונאבדה ותובע המוכר המעות, ודאי לא מצי לוקח טעין אימר טרפה הוה והוה מקחו מקח טעות, ואין הולכין בממון אחר הרוב, דכיון דליכא מקום ריעותא לספק ודאי לא נחתין לספיקא, והא דאין הולכין בממון אחר רוב היינו היכא דהספק לפנינו ויש במה להסתפק וכו' עכ"ל.

ולכן נראה שכל שאין להסתפק הולכין אחר חזקה גם כשיש נגדה שתי חזקות. וכן יש להביא ראיה משולח גט ממדינת הים שנותנו בחזקת שהוא קיים, שמעמידים הבעל על חזקתו שהוא חי אף שמתירים אשה לשוק מכח הגט, ואין חוששין שכבר מת וזקוקה לחליצה. וכן המניח כלכלה של פירות להיות מפריש עליה, מפריש עליהם בחזקת שהם קיימים, ומתירים על סמך זה איסור טבל שהוחזקו הפירות לטבל. ובע"כ מטעם הזה שאין סיבה להסתפק.

ומעתה גם בנידון דידן אין לנו סיבה להסתפק שמא הלך ממשרדו זמן קצר אחר שהגיע לשם, וכל שאין סיבה להסתפק שוב הולכין אחריה גם נגד חזקת אשת איש וחזקת חי.

אמנם יש לעיין לפי זה במה שדן בתשובת נוב"ק אהע"ז סימן מו באחד שצלבאו אותו על העץ, ודן אם יש לחשוש שמא הורידו הצלוב לפני שמת, וצלבאו איש אחר במקומו. ודן הנוב"י מכח הגמרא בפסחים שבנאבד קבר ומצאו קבר אומרים זהו הקבר שנאבד, וכתב הנוב"י שמה שאמרו שאפילו מגויד וצלבאו אין מעידים עליו, היינו בהלכו ממנו ולא חזרו, אבל אם חזרו לאחר כמה ימים וראוהו שהוא עדיין צלוב, אפילו אם לא הכירוהו אמרינן היינו האי שנצלב, ועיי"ש שנכנס לפלפול גדול בענין קבר שנאבד ונמצא קבר אם חוששין שמא מצאו קבר אחר או שאין חוששין. עכ"פ לדברינו קשה, שגם בראו צלוב והלכו נתיר מפני שהעמידו על חזקתו שנשארו צלוב.

ונראה לחלק בין נידון הנוב"י לבין נידון דידן בשני דברים: א. אפשר שנשאר חי, שאין הכרח שימות הצלוב אחר כמה ימים, שלכן רק אם ראוהו צלוב ואחר כמה ימים ראו צלוב שמת, אז מתירין. משא"כ בנידון דידן, יש לומר חזקה שנשאר במקום זה, ואם אחר כך נעשה המקום כבשן אש חזקה שנשרף שם. ב. אפשר שאומדנא דמוכח בצלוב שעושה כל טעדיק דאפשר כדי להציל עצמו, שלכן נחשב הדבר כנולד ספק, משא"כ בנידון דידן שאין סיבה שיעזוב את משרדו זמן קצר מאד אחר שהגיע לשם.

וע"ע נוב"י שם בסוף התשובה שהפוסקים הביאו מירושלמי יבמות שאין מעידים על הצלוב שאני אומר שמא מטרונא עברה עליו ופדאתו, וכתב הנוב"י שחיישינן לכך רק בלא חזרו וראו אחר כמה ימים שמת הצלוב, אבל בחזרו אין חוששין שמא מצאו אחר. עכ"פ לענין דידן מוכח שלולי החשש שמא עברה מטרונא כו' היינו מתירים אותה, שמסתמא נשאר צלוב ומת, ומשם סייעתא לדברינו שאין חוששים מן הסתם לשמא השתנה. ואולי יש לדחות, דשאני התם בצלוב שמסתמא נצלב מדין המלכות, והם אינם נותנים שיורידוהו, לפיכך הוצרך לטעם של מטרונא, שאל"כ סתמא דמילתא שאין המלכות מניחה שיורידוהו. ואיך שיהיה, עכ"פ נראה שכל שאין סיבה להסתפק אין אומרים שמא נשתנה, ואפילו נגד החזקה, וכשם שסומכין על כך כנגד הרוב.

(ב) א.ג.ג.: עד א' מעיד שצלצל בשעה 8:50 בקו הפרטי שלו, וכנראה שהכונה מטלפון הקבוע אצלו במשרד, ולא מפלאפון, וזהו אחרי הפיגוע, והר"ז הוכחה מספקת שהיה שם בשעת הפיגוע.

(ג) ש.ל.: עדים מעידים שמצאו את גופו והכירוהו על ידי צילומי השיניים, ובפשטות שזה נחשב לסימנים מובהקין, וכך מקובל בארץ ישראל בזיהוי חיילים הרוגים. אמנם כדאי לברר את הדבר עוד הפעם אצל אנשי החברה קדישא של הצבא, שלדאבוננו הם הרגילים בענינים אלו.

(ד) ד.ל.: אושר ע"י חברת התעופה שעלה על המטוס שהתפוצץ בבנין התאומים. אכן כנראה שהמטוס נחת לפני כן באיזה מקום, וא"כ חזרנו למה שכתבנו באות א' שכל שאין סיבה להסתפק שמא ירד מהמטוס, אין לבדות ספק כזו מלבנו, אלא שכדאי לברר אם אין שום סיבה שיתכן שמחמתה הוא ירד מהמטוס, כגון שהיה לו איזה ענין מסחרי וכדומה. גם הביאו השערה שד.ל. הנ"ל הוא זה שנהרג בידי המחבלים בתוך המטוס, וכדאי לברר על מה סמכו בהשערה זו.

(ה) מ.ר.: נמצאו שתי עצמות, אחת מהכתף ואחת מהצלע, שזוהו כשלו על ידי בדיקת דנ"א, ובפשטות צ"ל שבדיקה זו נחשבת כסימנים מובהקים ביותר. והנה, אף אם נאמר שמציאת העצמות כשלעצמן מהווה ראיה על מיתתו, שאפשר לתלוש אותן מן האדם והוא ישאר בחיים, אבל עכ"פ ראיה ברורה ממציאתן במקום שהיה בשעת מעשה בכבשן האש.

הבנין הדרומי

המטוס פגע בבנין הדרומי בין קומות 84-87 בשעה 9:02, והבנין קרס בשעה 9:59.

(א) ס.ל.: המבקר הרפואי זיהה את גופתו על פי זוג המכנסים שלבש, ובכיסו ארנק עם כרטיסי אשראי אישי, רשיון נהיגה [וכל הדברים האלו לא מושלי אינשי, ק"ו מארנק בזמן הגמרא], ולפחות ארבעה סימני זיהוי אישי נוספים, וכן מפתחות לביתו ומכוניתו.

(ב) א.ז.: עבד בקומה 85, ובשעה 8:54 קבל טלפון. עד כשר מעיד שבשעה 8:55 עדיין שהה במשרדו [ואינו מובן מה שהעד מעיד שמר ז. אמר לו לרדת בשעה 8:55, והרי אז עדיין לא היה הפיגוע, ואולי יש כאן ט"ס בשעה וצריך להיות שאמר לו לרדת בשעה 9:55, היינו ארבע דקות קודם שקרס הבנין, אכן יתכן שאמר לו לרדת בגלל הפיגוע בבנין הראשון]. חלק מעצם הגדול שבשוק, שהוא אבר שהנשמה תלויה בו, זוהה כשלו ע"י בדיקת

הדנ"א של אביו ואמו של מר ז., שהסיכוי שיש עוד אחד כזה הוא אחד מתוך עשרה בליון. עד שאינו שומר מצוות מעיד שדבר אתו בטלפון בשעה 8:55.

(ג) ס.ב.: אשה אחת שאינה שומרת תו"מ מעידה שירדה במעלית, ופחות מדקה לאחר שהגיעה לקרקע היה הפיגוע, ובשעה שנכנסה למעלית מר ב. דיבר עם שוטר בקומה 78. אמנם עשרה אנשים שעמדו על יד המדרגות בקומה 78 בשעת הפיגוע ניצלו, אבל מר ב. עמד על יד המעליות והמעליות נהרסו כליל ע"י הפיגוע.

כל זה כתבתי מתחילה בדרך כלל, וכעת אכתוב עוד בענינים אלו:

וכאן אוסיף הערה על מה שכתבתי שסומכין על חזקה קמייתא בשלא נולד ספק, וכמו שהבאנו משחט בסכין בדוק ונאבד, וכן מטבל במקוה שהיה בו מ' סאה קודם לכן, אך לא נמדד לאחר שטבל, והיא שיל"ע מ"ש בשו"ת רע"א סימן ז' בדין חזקה דרבא שקטן שבא לכלל שנים חזקה שהביא סימנים, אך אין סומכין על כך לחליצה, וכתב שם הגרע"א שאפשר דהני מילי בחליצה שהיא בחזקת איסור יבמה לשוק, אבל להוציא אחרים יד"ח בקידוש שאין חזקת איסור שפיר סומכים על חזקה דרבא. ולדברינו אם סומכים על חזקה דרבא בדליכא חזקת איסור, א"כ ה"ה שנסמוך גם בדאיכא חזקת איסור, ומאי שנא מטובל במקוה, ומשוחט בסכין בדוק ונאבד, וכנ"ל. ואולי יש לחלק בין חזקה קמייתא שלא נולד סיבה להסתפק שמא נשתנה לבין בא לכלל שנים, שמיד שבא לכלל שנים יש לדון לגבי הרבה דברים, ולכן מחלקים בין להוציא בקידוש לבין חליצה. אכן ממה שהבאנו מהש"ש שהקונה בהמה ומתה צריך לשלם ככשרה עיין שם אכן לענינינו יש לומר כאן נמצא כאן היה, שמאחר שידענו שהיה כאן אין לתלות שהלך מכאן וכמו שכתב הרמב"ן במלחמות גבי חיישינן לתרי יצחק.

והנה בעגונות שיש סימני זיהוי נראה שיש להתירן גם בלי לצרף מ"ש לעיל לדון אם צריכים לחשוש שמא עזבו את הבנין קודם הפיגוע, או

שאפשר לסמוך שעדיין נמצאו שם בשעת מעשה, ותחילה נבאר דינן של אלו, ואח"כ נדון בדברים ששוה לכולן:

ל.ל.: נראה שיש להתירה על פי מה שזיהו את גופת בעלה ש.ל. על ידי בדיקת צילומי השיניים שמקובל שזה סימן מובהק ביותר. ומאחר ששני עדים שאחד מהם שומר תו"מ העידו שראו את צילומי שיני המת, והשווים לצילומים שביד רופא השיניים שלו ומצאם מתאימים זה לזה, הרי זו עדות ברורה.

ואף שלא ראו את עצם המעשה איך שהם מצלמים את שיני המת, מ"מ אם ניכר מתוך הצילום שהוא צילום של מת, הרי ברור לנו שאיש צילומי שיניו הם כך מת. וגם אם אין מכירים שזה צילום של שיני מת, מ"מ נראה שאין חשש שמא הלכו לרופא שיניים והעתיקו מצילום שיניים שנעשה בחייו, שהרי בודאי שהרופא מינה אותם מתחילה לשם כך, ואם יתברר שעשו מעשה כזה יענשו קשות. והעיקר, כיון שגופת המת נמצא וניתן לעשות עוד צילומים, בודאי שיש לסמוך שאומן לא מרעא אומנתו, וכמפורש ביו"ד סימן סו שצייד אפילו גוי האומר שהביצים שמוכר הם של עוף פלוני ואנו מכירים שעוף פלוני כשר מאמינים לו, ובש"ך שם סק"ג כתב הטעם שמירתת שמא יביאו ביצים אחרים מעוף פלוני ויראו שאינם דומים, לפיכך חזקה שאינו משקר. עיין גם בחי' רע"א ליו"ד סימן ש"ב ס"א שהסביר פסק הרמ"א שם שמותר ליתן לחייט גוי חוטי קנבוס שיתפור בהם בגד צמר, ולא חיישינן שיחליף הגוי החוטים לחוטי פשתן (שיותר קל לתפור בהם), שמאחר שיש לעמוד על הדבר שחוט פשתן כשמדליקו כבה מהר, ושל קנבוס הולך ודולק, וכן נוהגין אעפ"י שיש מחמירין. וכתב הרע"א שאע"פ שסימן זה אינו סימן מובהק ואין סומכין על זה להתיר אם תפר חוטים אלו בבגד צמר, מ"מ הגוי החייט מירתת גם מבדיקה שאינה סימן מובהק.

ונראה שבנדון דידן יותר קל מאחר שהוא ממונה ודינו כערכאות וכמו שנכתוב להלן.

וגם אין לרופא סיבה לשקר ולומר שהצילום של המת מתאים עם הצילום מהחי, והרי הצילום הזה ודאי מתאים לאחד הנפגעים, ומה לו לשקר ולצלם חי ולא לצלם את המת.

ועיין באוצר הפוסקים כרך ג' דף כב עמוד ג' אות כח הביא מהרבה אחרונים שסומכים גם על עד פסול כשיש רגלים לדבר. ובנידון דין יש בודאי רגלים לדבר מכך שודאי הלך לבנין התאומים, וכן ממה ששלח דואר אלקטרוני בשעה 7:30, וגם מצאו טבעת הנישואין שלו (אכן כתב שלא ברור איך יודעים שהטבעת שלו, ואם האשה הכירה הטבעת בטביעת עין זה עצמו מהוה סיבה להתיר, שטבעת נישואין בודאי שהיא מהדברים שאין משאילים לאחרים, אף שאין בה הטעם של הגמ' שטבעת לא מושלי אינשי, ששם מדובר ביש לה חותם וחושש שמא יזייף, מ"מ טבעת נישואין בדרך כלל לא מושלי אינשי). ומכל הני צירופים בודאי שנחשב רגלים לדבר.

ועיין באוצר הפוסקים כרך ג' דף כג ע"א ד"ה אך מה שהביאו מהתשב"ץ, ונראה שאומדנא שבנידון דין דומה לאומדנא שכתב שם מהתשב"ץ.

עוד הסכימו האחרונים שמאמינים לערכאות, עיין אוצר הפוסקים כרך ג' דף מב ע"ג מספר אוצרות יוסף להר"י ענגל, ומעתה המסמכים שכתוב בהם ענין הצילומים, ושהצילומים מצורפים להם, מסתברא שיש לזה דין ערכאות, ועיין באריכות בשו"ת חת"ס אהע"ז סימן מ"ג-מ"ד שהעלה שסומכין על ערכאות, ואפילו לא לפי תומו. ובנידון דין אפשר שזה לפי תומו, שהרי המבקר הרפואי כתבן לעצמו, ועיין חת"ס שזה נחשב לפי תומו, ועיין גם בחת"ס סימן ס"ז ד"ה והנה.

מכל זה לבדו נראה פשוט שיש להתיר את האשה לל. לינשא.

ח.ג.ר.: נתחיל ממה שזיהו שני עצמות של בעלה מ.ר., אחד מהכתף ואחד מהצלע, על ידי בדיקות דנ"א. ולענ"ד נראה פשוט שבדיקה זו נחשב כסימן מובהק, וראיתי שחכם אחד כתב שאין ראייה, שאולי יש הרבה שיש

להם אותו דנ"א, ומה שהמומחים אומרים שאפשרות כזאת הינו פחות ממספר הזה (7,500,000,000,000,000), אומר החכם שהמומחים לא בדקו כ"כ הרבה אנשים שהם הרבה יותר מכל אנשים שבתבל מימות אדם הראשון עד ימינו, אלא שבדקו למשל מליון אנשים, ומזה פשטו שכך הוא גם בכל שאר שלא בדקו.

ולענ"ד אעפ"כ סומכין על זה, תדע שסומכין על טביעת עין מכח ההנחה שאין פרצופיהן של אנשים דומים זה לזה, ויש לשאול מהיכן יודעין שאין פרצופיהם שווים, וכי נסעו בכל העולם ובדקו כל האנשים וראו שאין איש שאחד דומה לשני? אלא ע"כ שסמכו על כך שרואים הרבה אנשים, וכל מי שאנו רואים אינו דומה להשני, וע"כ אין זה אלא שכך ברא הקב"ה בריאתו שיהיו פרצופיהם שונים זה מזה. וביותר נראה שבאמת כל דבר שבעולם אינו דומה לדבר אחר, שהרי יש טביעת עין גם בכלים ומחזירין לת"ח אבידה בטביעת עין, הרי שאין לחשוש שמא יש עוד כלי שדומה לכלי שלו (שרק בכלי אנפוריא שלא שבעתן העין חוששין שמא טועה). ולפי זה נראה שהגמרא הזכירה במיוחד אצל אדם בתור דבר מופלא, וכמו שאמרו בסנהדרין לו. לפיכך נברא אדם יחידי וכו' ולהגיד גדולתו של הקב"ה שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד כולם דומים זה לזה, ומלך מלכי המלכים הקב"ה טבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון, ואין אחד דומה לחבירו, והיינו גדולתו של הקב"ה שאף שכולם באו מאדם הראשון, עם כל זה אינם דומים זה לזה. אבל דברים אחרים שלא נעשו בחותם אחד פשוט שאין אחד דומה לחבירו. ולפי"ז צריך לומר שמה שמחזירים אבידה לת"ח בטביעות עין מדובר בכלים שלא נעשו בחותם אלא יצר כלים הרבה, או שהם כלים שנעשו בחותם אחד אבל על ידי השימוש הם משתנים משהו אחד מהשני, ובזה הוא שיש טביעת עין. ולפי"ז יש לומר שלכן אין טביעת עין בכלי אנפוריא משום שיצאו מחותם אחד, ועדיין לא השתנו. כצ"ל לכאורה, אמנם בגמרא מבואר טעם אחר, שלא שבעתן העין, ואולי הכוונה שנשתמשו בו קצת, וזה גורם שיהיה בו שינוי מכלי אחר, ורק מצד שלא שבעתן העין הוא שאין מחזירים. וידוע מה שפירש ר' ישראל סלנטר את הפסוק "אבנים שחקו מים", שבאמת כל טפה עושה

רושם על האבן שאם טפה אחת של מים שיורדת על אבן אינה עושה רושם כלל, אז איך יתכן שהמים יעשו נקב באבן, ואפילו גשם של אלף שנה לא יעשו הנקב כיון שכל טפה אינו עושה, והרי גם אם תכפיל לא כלום במאות אלפים ישאר לא כלום. ולכן גם כלי חדש שהשתמשו בו קצת כבר יתכן טביעות עין אם שבעתן העין.

עכ"פ גם ענין דנ"א הוא מגדלותו של הקב"ה, שאף שנברא אדם יחיד, עם כל זה יש לכל איש ואיש דנ"א בצורה אחרת משאר אנשי העולם.

וכן כל מה שאנו מכירים בתור רובא דליתא קמן, וכמו רוב בהמות כשרות, מהיכן יודעים שרוב בהמות כשרות, וכי בדקו חכמים בכל העולם אלפי שנים וראו שרובן כשרות, אלא ודאי שבדקו מה שנראה לעינינו שרוב הבהמות שראינו שנשחטו הן כשרות, ומזה אנו מבינים שכך טבע הבריאה שברא הקב"ה בהמות בריאות, ואם יש טרפות הן במקרה ולא מכח טבע הבריאה. וכן רוב נשים מתעברות ויולדות, וכי בדקו חכמים בכל העולם וראו שרוב נשים מתעברות, אלא שדנו ממה שרואים. וכן עדים שמעידים על קיום חתימות איך יודעים שאין עוד אחד בעולם שחותם כך, וכ"ש כשיש לו כוונה לזייף [וכן סומכין על דימוי חתימות, אמנם הקצה"ח בסימן מו מביא שאין דימוי חתימות אלא כסימנים וספק אם סימנים דאורייתא].

ולענ"ד נראה שזה ההבדל בין סימנים לטביעות עין, שסימנים הם למשל שיש לאדם נקב בשן או פצע בראש או שיש נקב בגט, זה נחשב סימנים, והיינו שאין האדם מכיר שנקב כזה באותו גודל ובאותו צורה היה בגט קודם, רק שיודע שהיה נקב. וכן יודע שהיה לאדם פצע בראש, אבל אינו יודע בדיוק גודל הפצע וצורתו, ואילו בטביעת עין מכיר שזה בדיוק אותו פצע ואותו גודל ואותה צורה. וכן אם יאמר אדם שהקרע שיש הוא בגודל חלק ממליון מאצבע, זה יחשב כטביעות עין. תדע שיש מי שיודע לצייר פרצוף פנים של אחר, וכל רואה מכירו, וביותר שאפילו משנה ומצייר קריקטורה גם מכירין, ובהכרח שזה יש לו כשרון לצייר את אפו בדיוק נמרץ. ובאמת כל אדם מכיר בדיוק נמרץ אורך אפו של השני, והמרחק שיש בין העין

לאף וכדומה, אלא שאין בידו לציירו על הניר, אבל בראשו נקלט הגודל בדיוק נמרץ, וזהו טביעות עין.

עכ"פ איך שיהיה, דנ"א הוא כמו פרצוף האדם שגדלותו של הקב"ה עשה שלא יהיה דומה לשני, כן גם דנ"א, וכן טביעת אצבעות של אדם, וצילום שיניו, וכן צילום של אדם שכתבו הפוסקים שסומכין עליהם וכמו שהעלה הבאר יצחק, ואין להאריך בדברים שהאריכו הפוסקים. ומכל זה נראה שיש לסמוך להתיר על סמך בדיקת דנ"א.

והנה, אף שאם חסר עצם אחד מהכתף ואחד מהצלע עדיין אינו נבילה, ואולי גם לא טריפה, שלא הוזכר מהיכן בדיוק נלקח העצם, עכ"פ זה בכל אופן מראה שאדם הזה היה בבנין בזמן שנשרף, והרי זה נפל לכבשן האש שמעדיין עליו. וגם אם נאמר שעדיין ניתן להינצל, אבל ברור שאיש במצב כזה פצוע ביותר ובהכרח היה מגיע לבית חולים והיה מתפרסם, ועיין שו"ת חת"ס סימן צה.

עכ"פ נראה שיש לב"ד להתיר את האשה ח.ג.ר..

אשת ס.ל.: שהה בבנין הדרומי, והכירו את גופתו ע"פ זוג מכנסים שעליו, ובכיסו ארנק עם כרטיסי אשראי אישי, רשיון נהיגה דלא מושלי אינשי, ועוד לפחות ארבע סימני זיהוי אישי, ומפתחות ביתו ומכוניתו.

הנה הב"ש בסימן יז ס"ק סט הסיק שבכלים שלא מושלי לא חיישינן לשאלה, ואפילו בכלים שמושלי אינשי דעת רוב אחרונים לפסוק שלא חיישינן לשאלה, וכן פסק בביאור הגר"א, ועכ"פ בעוד צירופים פוסקים להתיר עיין בפתחי תשובה סימן יז סקצ"ה. וא"כ כש"כ בנידון שכל הדברים שהזכירו שהכירו לא מושלי אינשי, ובפרט בזמנינו בעשירים שבודאי אין דרכם לשאול מכנסים, וכש"כ דברים שמפחדים להשאלם, וגם החוששים לגניבה אין חשש כזה במכנסים שאם גנבו בדרך א"כ היו רואים אדם ערום ברחוב, ואם גנבו המכנסים בביתו הרי מסתמא אשתו מעידה שלא היה בביתם גניבה.

מכל זה נראה שיש לב"ד של שלשה להתיר אשתו של ס.ל.

אשת א.ז.: זיהו חלק הגדול שבשוק והכירוהו על ידי בדיקת דנ"א, וכבר כתבנו שיש להתיר על סמך בדיקה כזו. ואף שכאן ההשואה היתה רק לדנ"א של אביו ואמו של מר ז., אבל גם באלה לא גרע מסימן מובהק, שכותבין שאחד מעשרה בליון יכול להיות דומה, והרי סימן מובהק, שכתבו הפוסקים שאם יש אחד מאלף זהו סימן מובהק. וכן יש בזה משום מה שכתבנו למעלה שאין לחוש שמא יצא בלי העצם, ולכן יש להתירה על פי ב"ד של שלשה.

ונשאר לנו ארבע עגונות שלא נמצאו סימנים, והם: א. ת.ס.; ב. א.ג.ג.; ג. ד.ל.; ד. ס.ב., שבכל אלו אין עדות וסימנים שהיו ממש בתוך הבנין כשנשרף, רק היו קודם ויש לדון אם יש לחשוש שמא יצאו לפני כן.

והנה בד.ל. שעלה על מטוס מספר 11 שפגע במגדל הצפוני, על פי סברא נראה שמי שהיה במטוס שפגע במגדל ודאי שנהרג, הן מהמכה שקבל המטוס שפגע בבנין, והן מכח השריפה, ואפילו בלי מכה ובלי שריפה מהנפילה לבד נהרג. וגם אם נאמר שכל אחת מן האפשרויות האלו אינה אלא רוב, יש כאן ג' רובי ונוהגים להתיר גם על פי תרי רובי, וכש"כ ג'.

מכח זה נראה שיש להתיר, אבל הזכירו שאפשר שירד מהמטוס [באמצע הדרך], אבל מיד כתבו שהחברה הודיע שברור להם שלא ירד. ומעתה יש לדון שהחברה היא כעין ערכאות, וביותר שעדיף לחברה שלא היה במטוס ולא יצטרכו לשלם לו פצוים. ואיני יודע אם יש בה הפסד לחברה לומר שלא היה במטוס, אבל עכ"פ אין סיבה שישקרו לומר שהיה שם ונהרג, [שבכך הם מוציאים שם רע על החברה], ובפרט במילתא דעבידא לאגלווי. ולכן אם החברה ברור לה שלא ירד מהמטוס נראה שיש להתיר את אשתו על ידי ב"ד, אבל עדיף לשאול מהחברה על סמך מה קבעו שלא ירד, איך הם יודעים דבר זה. עכ"פ גם אם אין לחברה ברור יש לדון אם צריך לחשוש

שירד מהמטוס אם לא היה סיבה לכך, [כגון שידוע לנו שנסע למקום מסוים ולמטרה מסוימת שאין סיבה לרדת, בזה יש לדון אם חוששים שמא ירד].

והנה בשלשת העגונות האחרות יש בעקרון אותה הספק, והיא שנהי שברור לנו שהיו במקום באותו יום, האם יש לחוש לשמא יצאו מהבנין קודם הפיגוע, וניצלו.

וראיתי במאמרו של הרב שוורץ שליט"א שהביא מהרב ארנברג זצ"ל שדימה למה שכתב המבי"ט במי שהלך בדרך ומצאו מת באותו דרך, כך גם בעניינינו שמשמע שהאנשים הלכו או היו בבנין יצאו הרוגים שיש לתלות שהם אלו שהלכו לבנין. ולענ"ד יש לחלק גם לקולא וגם לחומרא, שבעובדה של המבי"ט הלך אחד בדרך ומצאו הרוג, וחידש המבי"ט שתולין שזה ההרוג הוא הוא אותו האדם שהלך מאתנו באותו דרך. אבל בנידון דידן אף שידענו שהלך אחד, אבל מצאנו הרבה הרוגים וברור שיש הרוגים אחרים חוץ מזה שהלך, א"כ מה ראייה מההרוגים שמצאו שאחד מהם הוא אותו שהלך מאתנו הרי מציאת ההרוגים אינה מוכיח שאותו איש נהרג. ומצד שני, גם להחולקים על המבי"ט והם רבים, היינו דוקא בזה שאף שהלך בדרך זו, אבל אין ראייה מזה שמצאו הרוג שזה אותו שהלך, והרי יתכן שאחר ג"כ הלך והאחר נהרג ולא הוא, אבל בנידון דידן די לנו רק שנחליט שהאיש היה במקום הזה בשעה שהבנין נפל. ובזה יש לומר כיון שהלך לשם אין לנו סיבה לומר שחזר לאחוריו או שיצא משם, והרי דעתו היה להשאר, ויותר יש לומר סברת כאן נמצא כאן היה, היינו שלא הלך מכאן, וגם כתבתי באריכות אם יש לסמוך על חזקה קמייטא שנשאר באותו מקום, ואני שולח לכת"ר מה שכתבתי במטרה שיעיין בזה, וגם יראה אותם לרבנים ואשמח לשמוע חות דעתם.

והנה לפני שנים רבות כתבתי בענין עגונות, ואחר זמן רב נדפסה התשובה בתחומין חלק י"ב, ויש שם תשובה גם מהגר"א שפירא הרב הראשי לשעבר, ונראה שלפי מה שהעליתי שם מתשובת חת"ס אהע"ז סימן ס"ה שכל שעברו י"ב חודש ולא נודע יש רוב שמת עיין שם, א"כ גם אם נאמר שענין זה שכתבנו כאן שיש חזקה שנשאר במקום ושגם הגיע למקום שהלך

לבנין התאומים, גם אם נאמר שאינו אלא ספק, מ"מ יש מקום להתיר לפי מה שכתבתי בתשובה שמאחר שבודאי נהרגו אנשים א"כ יצאו מחזקת חי, וניתן להתיר מכח הרוב שלא חזר וברי לנו שמת. אבל אבקש להראות את מה שכתבתי לשלשה רבנים מובהקים, ואם גם כת"ר יסכים, גם אני מצטרף לדעת המתירים.

והנה בכל שלושת העגונות יש עדויות שבעליהן היו בבנין, שבת.ס. יש עדות שהיה בבנין בשעת הפיגוע והספק אינה אלא שמא ניצל. ובא.ג. יש עדות כשרה שהיה בבנין 22 דקות לפני הפיגוע, ויש עדות מאחד שכנראה אינו שומר מצות שהיה בבנין בשעה 8:50 שזה אחר הפיגוע, ונראה שעדות זו נחשבת כמסיח לפי תומו, שהרי מעיד רק שצלצל אליו בשעה 8:50, ואינו מעיד שמת, אלא שניתן להבין באומדנא שכך הוה, שאחר כך מת, ואפשר שזה נקרא לפי תומו, שבא לתאר המצב שהיה, ולא בא להעיד על מיתת פלוני.

וכן נראה בס.ב. שיש כמה עדויות שהיה באותו שעה בבנין, ויתכן מאד שזה נחשב מסיח לפי תומו, ועיין אוצר הפוסקים כרך ג' דף צג עמוד ג' מה שהביאו מהמבי"ט באם הגוי אמר שראובן ושותפו הפליגו אתו בספינה וטבעה הספינה וכל האנוש אשר בתוכה מתו ורק הוא ניצול, גם ראה ראובן ושותפו מתים על שפת הים, כתב שיש בזה הקדמת דברים שהרי כבר סיפר ענין לפניו שהיו באים בספינה וכולם נטבעו, וזה היה דרך סיפורו כי מכולם לא ניצלו בספינה אלא הוא, וחשיב מסל"ת אפילו להר"ן. ואף שהביאו שם ממשאת משה ח"ב שגמגם בזה שאולי כוונת הגוי להעיד ולא לסיפור דברים, שלכן הוא מבאר דבריו שכך היה המעשה, וכיון שכן נמצא שאין כאן ענין סמוך לו שלא כענינו, ומ"מ סיים שאינו חולק על המבי"ט, ויש לצרפו לסניף. והנה בענינינו שאינו בא לספר על מיתת פלוני אלא רק לספר השתלשלות הענין למה לא ניצל, וא"כ יש לומר שענין זה שהיה בבנין בשעת מעשה זהו עדות לפי תומו שלא נראה שזה שבא להעיד, ובודאי הנכרי חושב שזה פשוט

שברור שהיה בבנין, רק הסיפור הוא מה היה אז. ומ"מ יש לברר אם כל אלו סיפרו הדברים בעצמם, או שהיה תשובה לשאלת האשה או מב"ד.

מסקנת הדברים לענ"ד שחמש עגונות נראה שיש לב"ד להתירם, ושלש עגונות יש ג"כ סברות להתיר, אבל כל זה אם כת"ר ועוד שלושת רבנים מובהקים יסכימו ויתירו, אזי גם אני מצטרף עמהם להתירם לאחר י"ב חודש.

ידידו

ז.ג. גולדברג

לכב' מו"ר הגרז"נ גולדברג שליט"א,

הנני לאשר קבלת תשובתו ולהעיר כדלהלן,

(א) כת"ר כתב שלא בארתי איך יודעים מהתמונות שפגע המטוס בכל המעליות. לפי התמונה, המעליות היו באמצע הבנין, והמטוס פגע באמצעו, ולפי רוחב המטוס נראה שהמטוס פגע בכולן, וכמש"כ במדרגות.

(ב) הבנין הצפוני קרס ב10:29. לא הזכרתיו כי לכאורה אינו נוגע, שאם לא היתה אפשרות לכל אלו שמעל קומה 92 להנצל, הרי דין כולם כנפל לכבשן האש.

(ג) בנידון ד.ל., כונתי שיתכן שירד מהמטוס לפני שהתחילה הטיסה מבוסטון. לא היתה שום תחנת ביניים, ולכן רחוק מאוד שירד.

(ד) בנדון א.ז., פינו את הבנין השני בגלל הפיגוע בראשון, וכחשערת כת"ר.

(ה) מאז כתיבת השאלה, נמצא DNA של ת.ס., והשוו אותו ל-DNA של הוריו, והסיכוי שיש עוד אחד כזה הוא פחות מאחד בשלשים מיליון. לכאורה לדעת כת"ר גם זה סימן מובהק, וא"כ יש להתירה להנשא.

(ו) כת"ר כתב וז"ל, והנה העגונות האחרות (א.נ.ג., ת.ס., ס.ב.) יש בעקרון אותו ספק אם יש לחוש לשמא ירדו מהבנין אף שברור לנו שהגיע לשם, עכ"ל. ולכאורה הנחת כת"ר דברור שהיו במשרדם באותו בוקר, אבל אולי ירדו משם לפני הפגוע, ובזה יש לדון בחזקה קמייתא. ואמנם יש מקרה כזה, שדנו בו הפוסקים עפ"ז (וביניהם הרב אליהו לויין שנפגש עם כת"ר), אבל אח"כ מצאו DNA והגרי"ש אלישיב שליט"א סמך על זה ולא הכריע שאלת כת"ר. אבל לכאורה ג' המקרים שלנו אינם תלויים בשאלה זו. שהרי במקרה של א.נ.ג. צלצלו לקו הפרטי לפני ואחרי הפיגוע, וברור שלא ירד לפני הפיגוע, ולמש"כ ברור שנהרג, וכת"ר פקפק דאולי אפשר ולא נשמדו המעליות, ולפ"ז יש לדון כדברי כת"ר, אבל זוהי שאלה אחרת.

ובמקרה של ת.ס. (לולא ה-DNA), אם נברר ששני הצלולים שלו לאשתו (8:20 ו-8:52) היו ממשדרו א"כ דומה למקרה הנ"ל. ואם אינו ברור, נמצא שאין הוכחה גמורה שהי' שם מעיקרא.

ובמקרה של ס.ב., ידוע בבירור שהי' במשרדו בשעת הפיגוע בבנין הצפוני, ושירד לקומה 78. וחזקה זו שהיה שם, בודאי עשוי' להשתנות. ונוסף על כך, אפילו אם הי' בקומה 78 בשעת הפיגוע השני, עדיין יתכן שניצל. כך שלענ"ד מקרה זה הוא הקשה ביותר מכולם.

ז) כת"ר סמך על המכנסים של ס.ל., שאין אדם משאילם, שלא יהי' ערום. ולמען האמת, אין בירור מוחלט שהם המכנסים שלו, וא"כ עיקר הראי' הוא הארנק ותוכנו שלא מושלי אינשי.

ח) כת"ר דן אם העד שהעיד שצלצל למר ג. בקו הפרטי בשעה 8:50 הי' מסל"ת. בשאלתי הזכרתי שהעיד בכתב, ולא הסברתי. עדות זו נמסרה לחברת ביטוח בלי שום קשר לב"ד. נוסף על כך, כשמנהל ביה"ד, הרב יונה ריס, צלצל אליו, הוא כעס בחושבו שרוצים לרמות את חברת הביטוח ונתק את הקו, אבל בינתיים נפלט מפיו שאמנם צלצל למר ג. בקו הפרטי בשעה 8:50. ולכאורה זהו בודאי מסל"ת.

אני חוזר ומודה לכת"ר ומצפה לתשובתו,

בכבוד רב
מרדכי וויליג

ב"ה יום כ"ח אלול, תשס"ב

לידידי הרה"ג הרב מרדכי וויליג שליט"א,

שמחתי בקראי מכתבו האחרון ובו בשורה טובה שהכירו את ת.ס. בבדיקה של דנ"א של ההורים, ונראה שגם בבדיקה זו יש לסמוך ולהתיר. וכן

מה שכתב שלא יתכן שד.ל. ירד באמצע הנסיעה מהמטוס, ולענין אם נכנס למטוס נראה שיש לסמוך על החברה שמודיע שלא ירד, ואני מניח שיש כאן מסיח לפי תומו שמסתמא הודיע זאת לא לאשה או ליהודים ששאלו, וגם אם היה על ידי שאלה ג"כ ניתן להגדיר שחברה דומה לערכאות, ובפרט שכדאי לחברה שלא יהיה ד.ל. כלול בין ההרוגים, שמה להם להסתבך בתשלומי פיצויים, ובודאי אין מקום שימציאו בשקר שעלה למטוס. בנוגע לא.נ.ג. העיר לנכון שיש ראייה שהיה בבנין בעת הפיגוע.

ולפי מה שהעליתי יש לבדל להתיר לכל שבע העגונות, ה"ה :

(א) אשת ת.ס.

(ב) אשת א.נ.ג.

(ג) אשת ש.ל.

(ד) אשת ד.ל.

(ה) אשת מ.ר.

(ו) אשת ס.ל.

(ז) אשת א.ז.

ונשאר רק עגונה אחת, אשת ס.ב., ולאשר לא יספיק כל מה שכתבנו, וכמ"ש כת"ר שהרי יש כאן ספק שמא ניצול אחר הפיגוע ע"י שעזב את המקום, אמנם באוצר הפוסקים כרך ז' דף 230 בד"ה ויש שכתבו, וז"ל ויש שכתבו להתיר לכתחילה בנאבד זכרו זמן רב אחר המלחמה בלי שום עדות על מיתתו, בתשובת ר' שמחה זעליג מבריסק ש"בדברים אחדים" אות מג [זה ספר של הגאון ר' אליהו קלצקין רבה של לובלין] וז"ל כי יש תרי רובי דהלוא רוב ההולכין למלחמה ונאבדו ואין לערכאות ידיעה ממנו הוא מחמת שנהרג, וכן רוב ההולכין למלחמה ואינם כותבין לביתם, ובפרט בנידון דידן אשר חי אתה בשלום וכתב לה מכתבים ולא השיב על בשורת הולד שנולד, אין ספק כי רובם למיתה יותר ממים שאין להם סוף, ואם נשאת לא תצא, ויש לסמוך על הר"א מוורדון דהיכא דיש רוב שמת כמו במים שאין להם סוף, אם עבר זמן

רב סומכין להתיר ולהנשא, ובצירוף דעת האחרונים דבזמנינו עדיף, ועל הא דשבות יעקב המובא בס"ק רס אות כח דבשעת הדחק כדיעבד דמי, ובסוף התשובה כתב דגם לדעת העין יצחק דמצריך שיבואו תרי רובי בבת אחת כמבואר בס"ק רס אות ג', י"ל דעמידתו בשדה הקרב הוי רוב למיתה, ומה שאינו כותב לאשתו הוא ג"כ רוב למיתה, ואז באו תרי רובי בבת אחת, והסכים עמו המחבר [הוא ר"א קלצקין וכן"ל], עכ"ל אוצר הפוסקים. ובעניינינו כדאי לברר כמה אנשים ניצלו מבנין השני האם רוב שהיו או מיעוט, אף ש"בדברים אחדים" נראה שהכניס רק אלה שהיו ולא נודע שניצלו, רק שקשה איך יש רוב שמתו אם באמת כולם ניצלו.

וע"ע אוצר הפוסקים שם מה שהביא עוד מספר מנחת יחיאל שחולק וסובר שאולי נפל לשבי, וא"כ יתכן בנידון דידן גם לסברת המנחת יחיאל ועוד. ומעתה יש לצרף מה שכתבתי לכת"ר צילום ממה שכתבתי סברות אחרים שניתן לצרף להקל. ולכן אני מציע לכת"ר שאם לדעתו יש מקום להתיר יצרף עוד שני רבנים מובהקים, ואם לדעתם יש לסמוך על ההיתר יעשה כדבריהם.

ואחתום בברכת כתיבה וחתימה טובה, ושלא נשמע יותר מדברים רעים, תכלה שנה וקללותיה, תחל שנה וברכותיה.

ז.ג. גולדברג